Podstawa programowa

4. Być obywatelem. Uczeń:

1) wyjaśnia, jak człowiek staje się obywatelem w sensie formalnym (prawo ziemi, prawo krwi, nadanie obywatelstwa);

2) podaje przykłady uprawnień i obowiązków wynikających z posiadania polskiego obywatelstwa;

3) przedstawia cechy dobrego obywatela; odwołując się do historycznych i współczesnych postaci wykazuje znaczenie postaw i cnót obywatelskich.

Ad 1.

Obywatelstwo – więź prawna, która łączy jednostkę (np. Ciebie lub mnie) z państwem.

Obywatelstwo nabywa się m.in.:

- w wyniku urodzenia się z rodziców będących obywatelami danego kraju – **ZASADA PRAWA KRWI**

- w wyniku narodzin na terytorium państwa – **ZASADA ZIEMI**

Obywatelem jakiegoś państwa można też zostać, gdy zawiera się małżeństwo z obywatelem danego kraju, np. Polakiem lub przez nadanie obywatelstwa na naszą prośbę (np. w Polsce cudzoziemiec musi mieszkać tu co najmniej 5 lat, **wystąpić o nadanie** obywatelstwa, które **na daje**
prezydent).

Ad 2.

PRAWA i OBOWIĄZKI OBYWATELA POLSKI – KONSTYTUCJA – rozdział II

Podstawa programowa

5. Udział obywateli w życiu publicznym. Uczeń:

1) przedstawia główne podmioty życia publicznego (obywatele, zrzeszenia obywatelskie, media, politycy i partie, władza, instytucje publiczne, biznes, itp.) i pokazuje, jak współdziałają i

konkurują one ze sobą w życiu publicznym;

2) uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym i podaje przykłady skutków ich łamania;

3) przedstawia przykłady działania organizacji pozarządowych i społecznych (od lokalnych stowarzyszeń do związków zawodowych i partii politycznych) i uzasadnia ich znaczenie dla obywateli;

4) wyjaśnia, podając przykłady, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie lokalnym, krajowym, europejskim i światowym;

5) opracowuje - indywidualnie lub w zespole - projekt uczniowski dotyczący rozwiązania jednego z problemów społeczności szkolnej lub lokalnej i w miarę możliwości go realizuje (np. jako wolontariusz).

Ad 1, 3.

Główne podmioty życia publicznego:

- obywatele, którzy mogą tworzyć dobro wspólne, np. organizacje, partie polityczne, związki zawodowe,

- środki masowego przekazu (media): radio, telewizja, Internet, prasa,

- organy państwa,

- biznes.

WSZYSTKIE WSPÓŁDZIAŁAJĄ, np. akcje charytatywne nagłaśniają media, ale mogą też konkurować, np. partie polityczne.

Formy życia publicznego:

- organizacje pozarządowe: fundacje i stowarzyszenia.

Fundacja – zakładana przez założycieli (fundatorów) dla realizacji określonych celów, np. ochrona zdrowia.

Stowarzyszenie – opiera swą działalność na pracy społecznej, niezarobkowej swych członków.

Szczególną formą stowarzyszeń i fundacji są ORGANIZACJE POŻYTKU PUBLICZNEGO, które prowadzą działalność w jednym z obszarów pożytku publicznego określonego w ustawie, np. w zakresie pomocy społecznej, ochrony tradycji.

Partia polityczna – dobrowolna organizacja, występująca pod wspólną nazwą, stawiająca sobie za cel zdobycie, sprawowanie i utrzymanie władzy oraz wpływ na politykę państwa.

Związek zawodowy – dobrowolna i samorządna organizacja zrzeszająca pracownik…ów, powołana do reprezentowania i obrony ich praw.

Podstawa programowa

6. Środki masowego przekazu. Uczeń:

1) omawia funkcje i wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu w życiu obywateli;

 2) charakteryzuje prasę, telewizję, radio, Internet jako środki masowej komunikacji i omawia wybrany tytuł, stację czy portal ze względu na specyfikę przekazu i odbiorców;

3) wyszukuje w mediach wiadomości na wskazany temat; wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od komentarzy; krytycznie analizuje przekaz reklamowy;

4) uzasadnia, posługując się przykładami, znaczenie opinii publicznej we współczesnym

świecie; odczytuje i interpretuje wyniki wybranego sondażu opinii publicznej.

Ad 1.

Środki masowego przekazu (media): radio, telewizja, Internet, prasa.

Funkcje:

- informacyjna: zbiera i dostarcza informacje,

- opiniotwórcza: kształtuje poglądy społeczeństwa,

- kulturotwórcza: upowszechnia i tworzy kulturę, propaguje określonych styl życia,

- kontrolna: przekazuje informacje nt. działalności władz/ ważnych osób i instytucji w państwie, a społeczeństwo może to ocenić i w ten sposób kontrolować,

- rekreacyjno – edukacyjna: dostarcza rozrywki i edukuje (naucza).

Podstawa programowa

8. Naród i mniejszości narodowe. Uczeń:

1) wyjaśnia, co dla niego oznacza być Polakiem (lub członkiem innej wspólnoty narodowej) i czym obywatelstwo różni się od narodowości;

2) wyjaśnia, uwzględniając wielonarodowe tradycje Polski, jaki wpływ na kształtowanie narodu mają wspólne dzieje, kultura, język i tradycja;

3) wymienia mniejszości narodowe i etniczne oraz grupy migrantów (w tym uchodźców) żyjące obecnie w Polsce i przedstawia przysługujące im prawa; na podstawie samodzielnie zebranych materiałów charakteryzuje jedną z tych grup (jej historię, kulturę, obecną sytuację);

4) wyjaśnia, co to jest Polonia i w jaki sposób Polacy żyjący za granicą podtrzymują swoją więź z ojczyzną.

Ad 1.

Naród – grupa ludzi, których łączy kultura, tradycje, historia, terytorium, pochodzenie, poczucie wspólnoty i odrębności od innych narodów.

Czynniki narodotwórcze:

- wspólne pochodzenie,

- wspólna organizacja polityczna (państwo),

- wspólna kultura,

- wspólne terytorium,

- wspólny język,

- wspólne więzi gospodarcze.

Członkiem narodu staje się w sposób naturalny, np. przez pochodzenie rodzinne. Nasza narodowość się nie zmienia (ZAWSZE BĘDZIESZ POLAKIEM), ALE OBYWATELEM JAKIEGOŚ KRAJU MOŻESZ SIĘ STAĆ (możesz się zrzec obywatelstwa polskiego i prosić np. we Francji o obywatelstwo francuskie).

Ad 3.

Mniejszość narodowa – grupa obywateli danego państwa, zamieszkująca na jego terytorium od dłuższego czasu i odróżniająca się od większości społeczeństwa kulturą, językiem, pochodzeniem.

Najliczniejsze mniejszości narodowe w Polsce: Białorusini, Ukraińcy, Niemcy, Litwini.

Mniejszość etniczna – grupa obywateli, która jest osiedlona na terytorium jakiegoś państwa i wyróżnia się od innych odrębnym pochodzeniem i kulturą, a często także językiem i religią.

RÓŻNICA MIĘDZY POJĘCIAMI

Mniejszość etniczna w odróżnieniu od mniejszości narodowej nie posiada i nigdy nie posiadała własnego państwa.

Mniejszości etniczne w Polsce: Łemkowie, Romowie, Karaimi, Tatarzy.

PRAWA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W POLSCE – KONSTYTUCJA oraz Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym

Ad 4.

Polonia – osoby polskiego pochodzenia, zamieszkujące poza granicami naszego kraju.

Podstawa programowa

9. Patriotyzm dzisiaj. Uczeń:

1) wyjaśnia, co łączy człowieka z wielką i małą ojczyzną i omawia te więzi na własnym przykładzie;

2) uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej;

3) wyjaśnia, odwołując się do wybranych przykładów, czym według niego jest patriotyzm; porównuje tę postawę z nacjonalizmem, szowinizmem i kosmopolityzmem;

4) wykazuje, odwołując się do Holokaustu oraz innych zbrodni przeciw ludzkości, do jakich konsekwencji prowadzić może skrajny nacjonalizm;

5) rozważa, odwołując się do historycznych i współczesnych przykładów, w jaki sposób stereotyp i uprzedzenia utrudniają dziś relacje między narodami.

Ad 3.

Patriotyzm – miłość do własnej ojczyzny. Odpowiedzialność za ojczyznę, gotowość do poświęceń, poczucie silnej więzi własnym krajem.

Nacjonalizm – postawa, która stawia interesy własnego narodu ponad inne. Dobro narodu najwyższą wartością.

Szowinizm – idealizacja (uważanie za najlepszy i wyjątkowy) i uwielbienie własnego narodu, w połączeniu z wrogością wobec innych narodów.

Kosmopolityzm – postawa, która opiera się na twierdzeniu, że ojczyzną człowieka jest cały świat.

Ad 4.

Holokaust oraz inne zbrodnie przeciw ludzkości mogą być wynikiem:

- **szowinizmu** – patrz wyżej,

- **ksenofobii –** postawa wrogości i niechęci wobec innych narodów, religii, kultury. Najczęściej wynika z poczucia wyższości własnego narodu (np. Niemcy/ hitlerowcy podczas II wojny światowej uważali się za „naród panów”),

- **rasizmu - ** przekonanie o wyższości swojej rasy i o jej prawie do panowania nad innymi.

Wymienione postawy w przeszłości prowadziły do holokaustu, nazizmu, masowych zbrodni (np. podczas II wojny eksterminacja Żydów, Cyganów, Słowian), kolonializmu, niewolnictwa.

Ad 5.

Stereotyp – utrwalony przez tradycję, uproszczony i często niesprawiedliwy obraz jakiejś zbiorowości (np. Cygan – złodziej, Polak – alkoholik).

Podstawa programowa

10. Państwo i władza demokratyczna. Uczeń:

1) wymienia podstawowe cechy i funkcje państwa; wyjaśnia, czym jest władza państwowa;

2) wskazuje różnice w sytuacji obywatela w ustroju demokratycznym, autorytarnym i totalitarnym;

3) wyjaśnia zasady: większości, pluralizmu i poszanowania praw mniejszości w państwie demokratycznym;

4) wskazuje najważniejsze tradycje demokracji (antyczna, europejska, amerykańska, polska);

5) porównuje demokrację bezpośrednią z przedstawicielską oraz większościową z konstytucyjną (liberalną);

6) wyjaśnia, czym są prawa człowieka i uzasadnia ich znaczenie we współczesnej demokracji;

7) rozważa i ilustruje przykładami zalety i słabości demokracji.

Ad 1.

Państwo – suwerenna organizacja polityczna, obejmująca swym zasięgiem ogół mieszkańców jakiegoś terytorium i wyposażona w system organów władzy.

Cechy państwa:

- terytorialność – obejmuje obszar zakreślony granicami (inne państwo nie może tu działać);

- przymusowość – państwo może stosować wobec swojego obywatela przymus za pośrednictwem powołanych do tego organów – policji, wojska, sądów;

- suwerenność – państwo ma prawo do samodzielnych, niezależnych, swobodnych decyzji

(wyróżnia się suwerenność wewnętrzną – instytucje państwa są niezależne w podejmowaniu decyzji od innych instytucji działających na jego terenie oraz suwerenność zewnętrzną – niezależność od innych państw i organizacji międzynarodowych);

- powszechność – obejmuje swym zasięgiem wszystkich ludzi przebywających na jego terytorium).

By państwo funkcjonowała potrzebna jest WŁADZA. Wykonywanie władzy zapewnia **aparat państwowy, czyli powiązane ze sobą organy państwowe**
(osoby, które działają w imieniu państwa).

Organy państwowe to:

- organy władzy ustawodawczej (sejm i senat),

- organy władzy wykonawczej (prezydent i rząd),

- organy władzy sądowniczej (sądy i trybunały)

O TYM WSZYSTKIM BĘDZIE PÓŹNIEJ.

Funkcje państwa:

- wewnętrzna – polega na podejmowaniu działań wewnątrz państwa, zapewnieniu ładu, porządku i bezpieczeństwa, organizowaniu całego życia w państwie,

- zewnętrzna – polega na zapewnieniu bezpieczeństwa zewnętrznego dla kraju, ochronie interesów obywateli poza granicami kraju, utrzymywaniu poprawnych stosunków z innymi krajami czy organizacjami międzynarodowymi.

Ad 2.

Cechy państwa demokratycznego:

- trójpodział władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą (wzajemnie się kontrolują i są od siebie niezależne),

- obywatele mają duży wpływ na funkcjonowanie państwa, kontrolują władze, wybierają władze,

- obywatele mają dużo zagwarantowanych w KONSTYTUCJI praw i wolności,

- może działać **opozycja,** czyli ugrupowania polityczne o odmiennych poglądach i może śmiało te poglądy głosić gdzie chce,

- pluralizm polityczny – możliwość istnienia wielu partii, organizacji,

- zasada państwa prawnego oznacza, że organy państwa mogą podejmować tylko takie działania, które są zgodne z prawem, a obywatele te, których prawo nie zabrania. Każdy też jest RÓWNY WOBEC PRAWA.

Cechy państwa totalitarnego:

- nie istnieje podział władzy; cała władza skupiona jest w rękach jednej partii rządzącej i jej przywódcy (zazwyczaj dyktatora),

- obywatel ma być posłuszny i wyznawać określoną przez państwo Ideologię (system poglądów),

- terror wobec nieposłusznych obywateli, ale nie tylko,

- brak pluralizmu,

- nie może działać opozycja,

- rozbudowany aparat represji i przymusu kontroluje wszystkie aspekty życia obywateli,

- propaganda.

Przykłady: hitlerowskie Niemcy, Związek Radziecki, Korea Północna, Chiny, Kuba.

Cechy państwa autorytarnego:

- władza w rękach przywódcy i jego najbliższego otoczenia,

- istnieje parlament, najczęściej wyłoniony w sposób niedemokratyczny, który

podporządkowany jest przywódcy,

- władza ogranicza prawa obywateli, ściśle ich kontroluje,

- istnieje **cenzura** (kontrola przez państwo treści w prasie, telewizji, radiu),

- może istnieć opozycja, ale jej działanie jest kontrolowane przez państwo,

- istnieje terror, przymus i represje, ale w znacznie mniejszym zakresie niż w państwie totalitarnym.

Ad 3.

Zasady: większości, pluralizmu i poszanowania praw mniejszości w państwie demokratycznym

- większości: decyzje podejmuje większość obywateli, np. w głosowaniu,

- poszanowania praw mniejszości: mniejszość ma zagwarantowane w konstytucji poszanowane swoich praw,

- pluralizm: było wyżej.

Ad 5.

DEMOKRACJA – ustrój, w którym władza zwierzchnia należy do obywateli, a sprawują ją oni za pośrednictwem swoich przedstawicieli (np. posłów).

Demokracja bezpośrednia – decyzje podejmują wszyscy obywatele (gdy było ich niewielu, np. w starożytnych Atenach).

Demokracja przedstawicielska (pośrednia) – decyzje podejmują obywatele, jednak rządy sprawują w ich imieniu przedstawiciele wybrani w wyborach. TAKI CHARAKTER MA WSPÓŁCZESNA DEMOKRACJA, ale funkcjonują w niej także formy demokracji bezpośredniej, np.
referendum
– powszechne głosowanie obywateli w jakiejś sprawie.

Demokracja większościowa – główną rolę odgrywa wola większości obywateli, a nie prawo; większość ma zawsze rację, a jeżeli prawo uniemożliwia spełnienie woli obywateli, powinno być zmienione.

Demokracja konstytucyjna (liberalna) – działa w oparciu o zapisy konstytucji.

Ad 6.

Prawa człowieka – prawa i wolności przysługujące człowiekowi niezależnie od rasy, wyznania, narodowości, pochodzenia. Są naturalne, niezbywalne i nienaruszalne.

GWARANTOWANE PRZEZ KONSTYTUCJĘ, POWSZECHNĄ DEKLARACJĘ PRAW CZŁOWIEKA, PAKTY PRAW CZŁOWIEKA

Podstawa programowa

11. Rzeczpospolita Polska jako demokracja konstytucyjna. Uczeń:

1) wyjaśnia, co to znaczy, że konstytucja jest najwyższym aktem prawnym w Rzeczypospolitej Polskiej;

2) omawia najważniejsze zasady ustroju Polski (suwerenność narodu, podział władzy, rządy prawa, pluralizm);

3) korzystając z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej omawia podstawowe prawa i wolności w niej zawarte;

4) wyszukuje w środkach masowego przekazu i analizuje przykład patologii życia publicznego w Polsce.

Ad 1.

Konstytucja jest najwyższym aktem prawnym w Rzeczypospolitej Polskiej, gdyż stanowi zbiór podstawowych zasad funkcjonowania państwa, określa zakres funkcjonowania władz, wskazuj e podstawowe prawa i obowiązki obywateli.

WSZYSTKO, CO SIĘ W POLSCE USTANAWIA MUSI BYĆ ZGODNE Z ZAPISAMI KONSTYTUCJI.

Ad 2.

Zasady ustroju Polski:

- suwerenność narodu – najwyższa władza w państwie należy do narodu – art. 4 konstytucji,

- podział władzy na: ustawodawczą (sejm i senat), wykonawczą (prezydent i rząd), sądowniczą (sądy i trybunały) – art. 10 konstytucji,

- rządy prawa – organy państwa mogą podejmować tylko takie działania, które są zgodne z prawem – art.2 konstytucji,

- pluralizm – istnienie wielu partii politycznych, organizacji społecznych; poszanowanie i swoboda wyrażania różnych poglądów, np. politycznych, społecznych, gospodarczych – art. 11 konstytucji.

Podstawa programowa

12. System wyborczy i partyjny. Uczeń:

1) wyjaśnia, jak przeprowadzane są w Polsce wybory prezydenckie i parlamentarne;

2) wskazuje, odwołując się do wybranych przykładów, różnice między systemem dwupartyjnym a systemem wielopartyjnym;

3) wymienia partie polityczne obecne w Sejmie; wskazuje te, które należą do koalicji rządzącej, i te, które pozostają w opozycji.

Ad 1.

Zasady prawa wyborczego: powszechności, równości, bezpośredniości, tajności, proporcjonalności i większości.

Ad 2.

System partyjny – układ wszystkich legalnie działających partii politycznych.

System partyjny może być: **jednopartyjny** (legalnie działa jedna partia, np. w Chinach), **dwup artyjny**
(w rozgrywkach o władzę liczą się dwie partie, ale mogą działać też inne, np. w USA),
wielopartyjny
(istnieje w państwie wiele partii, które rywalizują o władzę, np. w Polsce)

Podstawa programowa

13. Władza ustawodawcza w Polsce. Uczeń:

1) przedstawia zadania i zasady funkcjonowania polskiego parlamentu, w tym sposób tworzen ia ustaw;

2) sporządza, na podstawie obserwacji wybranych obrad parlamentu, notatkę prasową o przebiegu tych obrad i przygotowuje krótkie wystąpienie sejmowe w wybranej sprawie.

Władza ustawodawcza w Polsce to SEJM I SENAT. Razem tworzą PARLAMENT.

W Sejmie zasiada 460 posłów, w Senacie 100 senatorów. KADENCJA, czyli czas sprawowania urzędu,
Sejmu i Senatu w Polsce to 4 lata.

Sejm i Senat prowadzi obrady oddzielnie, ale w szczególnych przypadkach (przyjęcie przysięgi nowo wybranego prezydenta, uznania jego niezdolności do sprawowania urzędu z powodu np. choroby, podjęcia uchwały o postawieniu Prezydenta RP w stan oskarżenia przed Trybunałem Stanu)
tworzy ZGROMADZENIE NARODOWE.

Ad 1.

Zadania/ funkcje sejmu:

- ustrojodawcza: reguluje ustrój państwa poprzez możliwość dokonywania zmian w konstytucji,

- ustawodawcza: stanowi prawo w formie ustaw,

- kreacyjna: może powoływać różne organy państwowe, np. rządu, Rzecznika Praw Obywatelskich,

- kontrolna (przysługuje tylko Sejmowi): kontroluje rząd i inne organy państwowe poprzez:

* **wotum nieufności**

*** wotum zaufania**

*** zapytania i interpelacje poselskie**

*** udzielenie absolutorium**

*** pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej**

*** komisje śledcze.**

Jak powstaje ustawa? KONSTYTUCJA art. 118 – 122.

Podstawa programowa

14. Władza wykonawcza. Uczeń:

1) wskazuje najważniejsze zadania prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i wyszukuje w środkach masowego przekazu informacje o działaniach urzędującego prezydenta;

2) wyjaśnia, jak powoływany jest i czym zajmuje się rząd polski; podaje nazwisko premiera wyszukuje nazwiska ministrów i zadania wybranych ministerstw;

3) wymienia zadania administracji rządowej i podaje przykłady jej działań;

4) wyjaśnia, co to jest służba cywilna i jakimi zasadami powinien się kierować urzędnik państwowy.

Władzę wykonawczą w Polsce sprawuje PREZYDENT i RADA MINISTRÓW (inaczej rząd) z PREMIEREM (inaczej Prezesem Rady Ministrów) na czele.

Ad 1.

Zadania/ uprawnienia/ kompetencje Prezydenta – KONSTYTUCJA – rozdz. V

Prezydenta wybiera się w wyborach powszechnych, bezpośrednich, tajnych, powszechnych i większościowych na 5 – letnią kadencję. Może być wybrany ponownie tylko raz (czyli w sumie Prezydentem można być 10 lat).

By zostać kandydatem na Prezydenta trzeba mieć co najmniej ukończone 35 lat i zebrać 100 000 podpisów poparcia.

Ad 2.

Rząd tworzy partia, która zwyciężyła w wyborach. Jeśli nie ma większości w Sejmie i Senacie, musi zawiązać KOALICJĘ z jakimś innym ugrupowaniem (obecnie w nas rządzi PO w koalicji z PSL). Lidera zwycięskiej partii Prezydent RP desygnuje na PREMIERA, a ten kompletuje rząd. Skład rządu musi być zaakceptowany w ciągu 14 dni przez Sejm – udzielenie **wotum zaufania, (** ale jak się ma większość w Sejmie to problemu nie ma).

Ad 3.

Zadania rządu/ Rady Ministrów:

- wykonywanie ustaw

- kierowanie i kontrolowanie działalności administracji państwowej, czyli urzędników

- uchwalanie projektu budżetu państwa

- straż na bezpieczeństwem wewnętrznym i zewnętrznym.

INNE – konstytucja rozdz. VI

Ad 4.

Służba cywilna to osoby/ urzędnicy zatrudnieni w administracji rządowej, np. w kancelarii premiera, urzędach wojewódzkich, kuratoriach oświaty.

Podstawa programowa

15. Władza sądownicza. Uczeń:

1) przedstawia organy władzy sądowniczej, zasady, wedle których działają (niezawisłość,

dwuinstancyjność) i przykłady spraw, którymi się zajmują;

2) wyjaśnia, czym zajmuje się Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu.

Ad 1.

Organami władzy sądowniczej w Polsce są SĄDY I TRYBUNAŁY (czyli sądy o specjalnych uprawnieniach).

Zasady wymiaru sprawiedliwości w Polsce:

- niezawisłości: wydając wyroki, sędziowie kierują się tylko przepisami prawa i swoim sumieniem. Nie mogą podlegać żadnym naciskom administracyjnym (np. urzędników),

- jawności: każdy (jak masz 18 lat) może być obserwatorem rozprawy (chyba, że sąd wyłączy jawność rozprawy),

- jednolitości: każdy sąd w Polsce orzeka wg takiego samego prawa w imieniu państwa,

- instancyjności (dwuinstancyjności): istnieje możliwość odwołania się od wyroku (APELACJI) od wyroku sądu pierwszej instancji (są, który wydaje wyrok jako pierwszy) do sądu drugiej instancji,

- prawo oskarżonego do obrony,

- zasada domniemania niewinności: wina musi być bezwzględnie udowodniona.

Pamiętaj! SĘDZIA – sądzi□□□□□□□□□□□PROKURATOR – oskarża□□□□□□□□□□ADWOKAT – broni

Ad 2.

TRYBUNAŁ STANU sądzi najwyższych urzędników państwowych (prezydenta, ministrów, premiera, prezesa NBP).

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY bada zgodność aktów prawnych, czyli ustaw, umów międzynarodowych z konstytucją, rozpatruje skargi konstytucyjne obywateli.

Inne organy kontroli i ochrony prawa:

· Najwyższa Izba Kontroli (NIK) – kontroluje działalność organów administracji rządowej.

· Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji – stoi na straży wolności słowa, prawa do informacji, rozdziela środki pochodzące z abonamentu.

· Rzecznik Praw Obywatelskich – dba o przestrzeganie praw obywateli.

POJĘCIE: **IMMUNITET – przywilej, który chroni posłów, senatorów, sędziów, prokuratorów, Rzecznika Praw Obywatelskich przed pociągnięciem do odpowiedzialności karnej bez zgody określonych instytucji.**

Podstawa programowa

16. Samorządy i ich znaczenie. Uczeń:

1) uzasadnia potrzebę samorządności w państwie demokratycznym i podaje przykłady działania samorządów zawodowych i samorządów mieszkańców;

2) wyjaśnia, na czym polegają zasady decentralizacji i pomocniczości; odnosi je do przykładów z życia własnego regionu i miejscowości.

Ad 1.

Samorząd to instytucja, w ramach której grupa obywateli może w sposób samodzielny i niezależny od państwa zarządzać swoimi sprawami. Może być:

a) terytorialny: obejmuje wszystkie osoby zamieszkujące określony obszar;

b) zawodowy.

Struktura samorządu terytorialnego w Polsce:

- gmina – najmniejsza jednostka samorządu.

- powiat – obejmuje kilka lub kilkanaście gmin.

- województwo – największa jednostka samorządu.

Władze samorządów są niezależne – gmina nie podlega powiatowi i tak dalej.

Ad 2.

Zasada decentralizacji zakłada, że administracja centralna przekazuje część swoich

uprawnień niższym instytucjom, np. samorządom.

Zasada pomocniczości zakłada, że wszystkie instytucje powinny mieć charakter pomocniczy w stosunku do obywatela. Zadania, które może wykonać obywatel, nie powinny być realizowane przez instytucje.

Podstawa programowa

17. Gmina jako wspólnota mieszkańców. Uczeń:

1) przedstawia podstawowe informacje o swojej gminie, wydarzenia i postaci z jej dziejów;

2) wymienia najważniejsze zadania samorządu gminnego i wykazuje, jak odnosi się to do jego codziennego życia;

3) przedstawia sposób wybierania i działania władz gminy, w tym podejmowania decyzji w sprawie budżetu;

4) nawiązuje kontakt z lokalnymi instytucjami publicznymi i organizacjami pozarządowymi oraz podejmuje współpracę z jedną z nich (na miarę swoich możliwości);

5) pisze podanie, krótki list w sprawie publicznej i wypełnia prosty druk urzędowy;

6) odwiedza urząd gminy i dowiaduje się, w jakim wydziale można załatwić wybrane sprawy.

Ad 2.

Zadania samorządu gminnego:

- utrzymanie gminnych dróg, mostów, placów,

- zapewnienie bezpieczeństwa w gminie (Straż Miejska)

- utrzymanie przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów, bibliotek, domów kultury, ochrona zabytków

- zaopatrywanie mieszkańców w wodę, gaz, prąd i utrzymanie wodociągów, kanalizacji

- pomoc społeczna

Ad 3.

Organem uchwałodawczym jest RADA GMINY (wybierana przez mieszkańców w głosowaniu co 4 lata).

Na czele gminy stoi (jest organem wykonawczym):

- wiejskiej: WÓJT

- miejskiej: BURMISTRZ

- w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców: PREZYDENT MIASTA

Wszyscy wybierani na 4 – letnią kadencję, bo wybory samorządowe w Polsce są co 4 lata. Są to wybory: powszechne, równe, bezpośrednie i tajne.

Podstawa programowa

18. Samorząd powiatowy i wojewódzki. Uczeń:

1) przedstawia sposób wybierania samorządu powiatowego i wojewódzkiego oraz ich przykładowe zadania;

2) porównuje - na wybranych przykładach - zakres działania samorządu wojewódzkiego z zakresem działania wojewody;

3) przygotowuje plakat, folder, stronę internetową lub inny materiał promujący gminę, okolicę lub region.

Ad 1.

Samorząd powiatowy i wojewódzki wybierany jest przez dorosłych mieszkańców powiatu/ województwa na 4 – letnią kadencję.

Organem uchwałodawczym w powiecie jest RADA POWIATU, w województwie SEJMIK WOJEWÓDZTWA.

Organem wykonawczym w powiecie jest ZARZĄD POWIATU na czele ze STAROSTĄ, w województwie ZARZĄD WOJEWÓDZKI z MARSZAŁKIEM na czele.

Zarządy powoływane są przez odpowiednio: Radę Powiatu i Sejmik Województwa.

Zadania samorządu powiatowego:

- budowa i utrzymanie dróg powiatowych

- budowa i utrzymanie bibliotek powiatowych, ośrodków kultury, muzeów

- utrzymywanie szkół ponadgimnazjalnych, specjalnych

- prowadzenie szpitali rejonowych, powiatowych urzędów pracy,

- utrzymywanie wysypisk śmieci

- wydawanie praw jazdy, rejestracja pojazdów.

Zadania samorządu województwa:

- budowa i utrzymanie dróg wojewódzkich

- prowadzenie wyższych szkół zawodowych, szpitali specjalistycznych, wojewódzkich urzędów pracy

- utrzymywanie bibliotek wojewódzkich

- ochrona środowiska

- wydawanie paszportów, nadawanie obywatelstwa i inne.

Ad 2.

Wojewoda to przedstawiciel Rady Ministrów w województwie. Pilnuje, by władze samorządowe

nie naruszały w swych działaniach prawa.